

**Міністерство освіти і науки України
Одеський державний екологічний університет**

**Методичні вказівки
до самостійної роботи студентів, підготовки до лекційних та семінарських занять
з дисципліни “Філософія”**

(Напрямок підготовки: «Менеджмент»)

Одеса - 2015

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до самостійної роботи студентів, підготовки до лекційних та семінарських занять з
дисципліни «Філософія».

Напрямок підготовки: «Менеджмент».

«Затверджено»
на засіданні методичної комісії
еколого - економічного факультету
Одеського державного екологічного університету
Протокол № від « » ____ 2015 р.
Декан факультету _____ О.Г.Владимирова

«Затверджено»
на засіданні кафедри українознавства
та соціальних наук ОДЕКУ
Протокол N__ від «__» _____ 2015 р.
Завідувач кафедри _____ Бубнов І.В.

Одеса – 2015

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів, підготовки до лекційних та семінарських занять з дисципліни "Філософія" для студентів денної форми навчання. Напрямам підготовки: «Менеджмент».

Укладач: кандидат філософських наук, доцент Олійник А.М. - Одеса, ОДЕКУ, 2015р. – 35 с., укр. мова.

ПЕРЕДМОВА

«Все науки более необходимы, нежели философия, но лучше ее нет ни одной»
Аристотель.

«Мудрость – это то, что подготавливает нас к величайшему счастью в горней жизни»
Ибн – Сина.

Часи перемін, в які вступило наше українське суспільство, вносять суттєві модифікації у все суспільне життя, в тому числі і в духовну культуру. Не лишилася осторонь цього процесу й філософія. Нині ми вступили на шлях освоєння усього багатства філософської думки людства. Та "єдино вірна" картина світобудови и відношення до світу, яку вивчали донедавна, змінюється, хоча и не просто, усвідомленням того, що палітра філософських поглядів минулого и сьогодення надзвичайно розмаїта і що кожен з цих поглядів має право на існування; він є самодостатнім і само цінним.

Вивчення філософії допомагає студентам самовизначитися в особистих світоглядних позиціях та духовних інтересах, сприяє формуванню їх філософської методології та загальної культури. Знання по філософії необхідні кожній людині, тим більше молодому спеціалісту, який прагне зрозуміти свої потреби у суспільстві. Завдання полягає не лише в тому, щоб озброїти майбутніх фахівців відповідними знаннями потрібними для успішного виконання своїх службових обов'язків, а й сформувати таку людину, яка б свідомо і добровільно, належним чином могла виконувати загальнолюдські обов'язки, вміла за допомогою набутих знань захистити не лише свої законні права та інтереси, а й тих, хто працює поруч.

Мета методичних вказівок полягає у тому щоб допомогти студентам у більш глибокому вивченні теоретичної частини дисципліни в їх підготовці до семінарських занять та виконанні тестової контрольної модульної роботи з навчальної дисципліни. Використання в методичних вказівках форми, порядку та логіки вивчення дисципліни дають змогу студентам розкрити рух від історичного до логічного втілення філософії, розглянути проблеми і поняття філософії кожного разу на фундаментальному та конкретному рівнях.

Методичні вказівки ґрунтуються на принципі багатоаспектності життя людей та його відображення у суспільній та індивідуальній свідомості. З цього слідує, що студент має право на свій пошук істини, на повний світоглядний суверенітет, але зобов'язаний обов'язково вивчити рекомендовану літературу, згідно програми курсу філософії, на семінарських заняттях вміти викласти своє розуміння та знання змісту питань, які обговорюються на семінарських заняттях та в кінці вивчення дисципліни «Філософія» виконати одну письмову тестову контрольну модульну роботу по всьому змісту навчального матеріалу.

Обсяг дисципліни визначається навчальним планом підготовки за напрямом «Менеджмент».

Завершується вивчення навчальної дисципліни – іспитом.

МІСЦЕ І ЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Дисципліна «Філософія» відноситься до таких навчальних дисциплін, які надають у Вищих навчальних закладах освіти освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавра».

Навчальна дисципліна „Філософія” належить до циклу соціально-гуманітарних наук, і в підготовці спеціаліста ОДЕКУ займає одне з головних місць.

Вивчення дисципліни «Філософія» базується на попередньому засвоєнні дисциплін «Історія України» та «Основи економічних теорій» які вивчаються студентами в університеті.

Знання з дисципліни «Філософія» в подальшому можуть використовуватись при вивченні дисциплін «Політологія», «Соціологія», «Правознавство», «Психологія», а також для систематизації попередніх знань з інших гуманітарних наук.

Мета, Завдання та Результати вивчення дисципліни

Мета викладання дисципліни – формування філософської культури мислення, пізнання навколишнього світу та себе як особистості, навичок застосування філософської методології, розвитку усестороннього світобачення та світорозуміння.

Завдання навчальної дисципліни:

- викласти загальні засади філософії, визначити передумови її виникнення, логіку розвитку та основні закони її розгортання;
- розкрити зміст історико-філософського процесу як об’єктивного розвитку філософії;
- надати цілісне уявлення про особливості змісту та проблематики філософського знання, його основні поняття та категорії;
- сформувати навички творчого мислення, вміння доводити та відстоювати свою думку;
- сприяти формуванню світоглядних, духовно-моральних цінностей, гуманізації особистості.

Результат вивчення дисципліни:

Студенти повинні знати:

- основні філософські категорії та загальнонаукові методи;
- структуру філософського знання;
- мати базові уявлення про основи філософії, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості;
- основні течії та напрями в історії філософії;
- закономірності розвитку історії, економіки й права;
- розуміти причинно-наслідкові зв’язки розвитку суспільства.

Студенти повинні вміти:

- практично використовувати основні філософські поняття, змістовно аналізувати основні напрями та течії філософії;
- розкривати соціально-історичну сутність явищ та процесів людського буття;
- застосовувати набуті знання у професійній і соціальній діяльності;

- самостійно оцінювати та узагальнювати опрацьований матеріал, користуватися різноманітними джерелами інформації, робити висновки, приймати рішення.

Види контролю поточних та залишкових знань студентів в процесі вивчення навчальної дисципліни «Філософія»

Контролюючими заходами під час вивчення студентами навчальної дисципліни є: усне опитування під час семінарського заняття, складання конспекту лекцій самостійного вивчення теми по модулю №3 « Природа та суспільство» та виконання студентами 1(однієї) контрольної модульної тестової роботи по всьому змісту навчальної дисципліни.

Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Філософія»

1. Ільїн В.В. Філософія: підручник: у 2 ч./ В.В.Ільїн, Ю.І.Кулагін. – Альтерпрес, 2002.- Ч.1. Історія розвитку філософської думки – 464 с.; Ч2. Актуальні проблеми сучасності. – 480 с.
2. Спіркін А.Г. Філософія: навчальний посібник / А.Г.Спіркін. – 2-ге вид.- М.: Гардарики, 2002.- 436 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник. / В.Л. Петрушенко – 3-тє вид., перероб. і допов. – Л.: Новий Світ - 2000, 2005. – 506 с.
4. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії. Навчальний посібник. –К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006.- 624 с.
5. Філософія: Навчальний посібник (За ред. Надольного І.Ф.). – К., 2001, 457 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.- Генеза, 2002.- 502 с.
7. Філософська думка в Україні: Бібліогр. Сл.. / В.С. Горський, М.Л. Ткачук., В.М.Нічик та ін.. – К.: Пульсари, 2002.- 244 с.
8. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів 2-го курсу денної форми навчання з дисципліни «Філософія» (Укладач: доцент Олійник А.М.).- Одеса, ОДЕКУ, 2010 р. 51 с.

Зміст навчальної дисципліни «Філософія»

Лекції з дисципліни «Філософія»

Лекція – основна форма проведення навчальних занять у вищому навчальному закладі, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу. Лекція охоплює основний теоретичний матеріал окремої або кількох тем навчальної дисципліни. Тематика курсу лекцій визначається робочою навчальною програмою.

Теми лекцій:

- Тема 1. Філософія як універсальний тип знань.**
- Тема 2. Онтологія. Філософське розуміння світу.**
- Тема 3. Філософська антропологія. Філософія людини.**
- Тема 4. Філософія свідомості.**
- Тема 5. Гносеологія. Філософія пізнання.**
- Тема 6. Діалектика. - всезагальна теорія. Розвитку.**
- Тема 7. Філософія суспільства.**
- Тема 8. Філософія економіки.**
- Тема 9. Філософія моралі.**
- Тема 10. Філософія релігії.**
- Тема 11. Філософія культури.**
- Тема 12. Філософія цивілізації.**

Семінарські заняття

Семінарське заняття - форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів). Перелік тем семінарських занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни.

Тема 1. Філософія як універсальний тип знань.

Тема 2. Онтологія. Філософське розуміння світу.

Тема 3. Філософська антропологія. Філософія людини.

Тема 4. Філософія свідомості.

Тема 5. Гносеологія. Філософія пізнання.

Тема 6. Діалектика – всезагальна теорія розвитку.

Тема 7. Філософія суспільства та економіки.

Тема 8. Філософія моралі, релігії, культури і цивілізації.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
по підготовці до семінарських занять з навчальної дисципліни "Філософія"

Змістовний модуль № 1.

Тема № 1. Філософія як універсальний тип знань.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.11-24, 25-29, 39-46, 47-61, 62-78, 79-122, 123-135.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 12-38, 39-58, 59-78, 79-114, 115-140, 141-162, 178-215, 216-263.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 7-28, 29-37, 38-46, 47-61, 62-76, 77-96, 101-181, 197-253.

Вивчаючи матеріал теми, студентам слід звернути увагу на те, що філософія являє собою теоретичну основу світогляду, тобто ядро індивідуальної та суспільної свідомості людини, а від світогляду залежать поведінка та дії особистості. Отже, щоб зрозуміти сутність філософії, треба добре знати зміст світогляду, його рівні та структуру.

Філософія - це теоретичне світорозуміння, система найбільш загальних поглядів людини на світ у цілому та на своє місце у ньому, відносини людини до дійсності через призму всезагальних законів розвитку природи, суспільства і мислення.

Важливим, під час вивчення дисципліни, є аналіз основних історичних типів світогляду: міфологічного, релігійного та філософського. Тут дуже важливим є розуміння спадкоємності, яка існує між ними. В чому їх специфіка? Яке питання у філософському світогляді в гносеологічному плані є основним?

Особливу увагу слід приділити питанням об'єкта та предмета вивчення філософії, а також функцій філософії та їх значення у життєдіяльності людини та суспільства: світоглядної, методологічної, пізнавальної, аксеологічної, комунікативної, практично-перетворювальної.

З початком історико-філософського знання студенти повинні звернути увагу на особливості та характерні риси західного та східного типу цивілізацій; найперші джерела філософської думки Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю; найперші проблеми, які ставила та вирішувала давньосхідна філософська думка.

Проблема «Схід-Захід», на думку багатьох дослідників культури, є однією з наскрізних для людства. Уже давньогрецькі історики зафіксували її у своїх творах, привертаючи увагу до суттєвих відмінностей між Сходом і Заходом: у способах життя, характері політичного правління і, головне, у способі світо осмислення. У цьому питанні дуже важливим для студентів є знання відмінностей між східними та західними цивілізаціями (Дивись- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти - Львів: 2004.-с.42).

Важливе місце у темі займають проблеми джерел та провідних ідей та напрямів філософської думки Стародавньої Індії, особливо канонічних духовних джерел «Веди», до яких входять міфи, розповіді про предків, богів, гімни, заклинання, певні тлумачення давніх світоглядних уявлень.

З філософського погляду найцікавішими є тексти під назвою «Упанішади» в яких поставлені питання виникнення світу, трактування першооснови буття, бачення життєвої долі людини, позитивної оцінки ролі пізнання, думка про можливості та умови здійснення людської свободи, міркування про співвідношення дії, активності людини і свободи.

Дуже цікавим для студентів є знання основних істин, проголошених БУДДОЮ (Гаутамою Сіддхартхою) (Дивись – Петрушенко В.Л. Філософія. Навчальний посібник. _ с. 49-51.) а також знання основних філософських шкіл Стародавньої Індії.

Дуже важливим при вивченні теми є для студентів знання канонічних джерел та провідних ідей філософії Стародавнього Китаю, особливо духовного канона життя «П'ятикнижжя», діяльність філософа Конфуція та його послідовників а також діяльність мислителя Лао-Цзи – засновника ідеї нової світобудови (людину з її діями виведено з космічних законів).

Дуже цікавим для студентів є матеріал, який стосується діяльності філософських шкіл Стародавнього Китаю. (Дивись – Петрушенко В.Л. Філософія. Навчальний посібник.- с.54-55.

При вивченні філософської думки епохи Античності студентам слід звернути увагу на особливості формування та розвитку Античної філософії (стихійність і наївність філософствування, спробу зробити раціоналістичну картину світу, визначити субстанцію світу, замінити міфологічну мову філософською) та Середньовічної (теоцентризм, апологетизм, догматизм , схоластичність).

В ході вивчення теми студенти повинні з'ясувати які школи Античної філософії існували того часу, що вони дали світовій філософії. Слід також проаналізувати різницю філософських поглядів Демокрита і Платона, оцінити діалектичну концепцію Геракліта.

Особливу увагу зверніть на філософське мислення Аристотеля. Він систематизатор Античної філософії, "батько" логіки та вчення про категорії . Його філософське вчення має історичне значення.

При вивченні сутності та змісту Середньовічної філософії ураховуємо особливості епохи феодалізму, коли католицька церква керувала процесами життя взагалі. Чому філософія була тоді "слугою богослов'я"? В ході вивчення теми слід проаналізувати зміст дискусії номіналістів і реалістів. Оцінити також слід філософську творчість Августина та Фоми Аквінського. Що втратила і придбала Середньовічна філософія, порівнюючи з Античною філософією.

При вивченні філософії Відродження студенти повинні знати: які саме зміни відбулися у християнському світобаченні; в чому гуманістичний світогляд постав внутрішньо суперечливим явищем; якими були провідні змістові акценти у ренесансній філософії.

Філософія Відродження - значний етап у розвитку світового філософського мислення. При його розгляді студенти повинні ознайомитися з філософськими поглядами Данте, Петрарки, Кузанського, Бруно, Макіавеллі, Мора, Кампанелі. Особливу увагу слід привернути світобаченню в епоху Відродження, а також провідних напрямів ренесансного філософствування: гуманістичного антропологізму, неоплатонізму, натурфілософії, філософським міркуванням Леонардо Да Вінчі.

Важливе значення при вивченні теми мають питання, які пов'язані з гуманізмом у розумінні філософів Відродження, що нового внесла філософія Відродження у натурфілософію, діалектичну гносеологію. В ході вивчення питання слід оцінити історичне значення цієї філософії як перехідної від Середньовічної схоластики до філософії Нового часу, відкриваючої шляхи до наукового пізнання.

Вивчаючи філософію Нового часу студентам слід зрозуміти зміст епохи першої наукової революції і первісного нагромадження капіталу, а також перших буржуазних революцій, коли філософія повинна була вирішувати проблему наукового методу пізнання

та діяльності людини. У визначеності таких методів Ф.Бекон розробив індукцію, а Р.Декарт - раціональну дедукцію. В ході вивчення теми студенти повинні зрозуміти що це за методи і як вони повинні застосовуватися, а також чому Ф.Бекон вважав обов'язковим усувати помилки розуму, а Р.Декарт - застосовувати певні правила до свого методу.

В ході вивчення теми слід звернути увагу на те, що з вчення Ф. Бекона в теорії пізнання розпочинає формуватися емпіризм, а Р.Декарта - раціоналізм. Також необхідно вивчити які ще філософи відносились до емпіризму або раціоналізму. При вивченні цього матеріалу слід звернути увагу на філософські погляди, особливо Т.Гоббса, Д. Локка, Д. Берклі. Б.Юма.

Вивчаючи матеріал лекції слід приділити увагу особливостям філософського матеріалізму XVIII століття. Він був механістичним, однак стверджував матеріалістичний монізм і універсальність руху матерії, а Д.Дідро - ще і ідею розвитку матерії та матеріалістичне обґрунтування відчуття.

Вивчаючи філософію Просвітництва, звертаємо увагу на соціально-філософські погляди Монтеस्क'є, Вольтера та Руссо. Монтеस्क'є один із перших філософів — просвітників зробив спробу пояснити виникнення і розвиток суспільства як природно зумовлений процес. Вольтер - головне завдання своєї філософії вбачав у розвінчуванні релігійної догматики, що заважає людям будувати щасливе життя, культуючи неучтво, неосвіченість, фанатизм, брехню, оману. У Руссо центральною проблемою була нерівність між людьми та шляхів її подолання. Він вважав, що треба будувати такий суспільний договір, за яким, сувереном суспільства має бути об'єднаний народ.

Особливого значення під час вивчення теми займає німецька класична філософія. Починаючи вивчати це питання слід уяснити загальну характеристику класичної німецької філософії. Вона класична тому, що узагальнювала досягнення філософії минулих століть і явилася початком множинних напрямів, течій та шкіл у філософії XIX – XX століть. Вона зробила предметом спеціального філософського дослідження людську історію і людську сутність, а також цілісну діалектичну концепцію розвитку. Німецька класична філософія є високо професійною, надзвичайно абстрактною та узагальненою системою філософського освоєння дійсності. Вона розглянула проблеми людини з точки зору гуманістичних цінностей.

В ході вивчення цього питання слід звернути увагу на філософські погляди І.Канта, Г.Гегеля, Л.Фейєрбаха. Особливу цінність представляють, періоди філософської діяльності І.Канта, його джерела пізнання. Важливе місце в німецькій класичній філософії займають діяльність, та філософські ідеї Й.-Г. Фіхте та Ф.-В.-Й. Шеллінга.

Особливу увагу слід звернути на філософію Г.Гегеля як найвище досягнення німецької класичної філософії життєвий цикл Абсолютної ідеї у філософії Гегеля, система філософії Гегеля).

Значне місце у німецькій класичній філософії займає антропологічний принцип філософії Л.Фейєрбаха де основною ідеєю є ідея про людину. Він матеріаліст, але метафізичний. Сутність людини розумів абстрактно. У теорії пізнання розвивав лінію матеріалістичного сенсуалізму. Філософська система Фейєрбаха стала вихідним пунктом формування марксистської філософії.

В ході вивчення навчального матеріалу слід звернути увагу на те, що зміст марксистської філософії має особливе значення. Ця філософія у сучасності - предмет різноманітних оцінок і відносин. Вона є діалектичний матеріалізм, третя історична форма діалектики, вчення про загальні закони розвитку суспільства, теоретична основа марксизму - філософського, економічного та соціально-політичного вчення К.Маркса і Ф.Енгельса, їх послідовників. До марксистської філософії слід підходити, як і до інших філософських вчень, виважено і неупереджено. Нові соціальні підходи потребують нового

бачення, нового філософського осмислення. Мабуть, лише історія зможе дати цій філософії неупереджену оцінку.

Вивчаючи філософські погляди кінця XIX початку XX століття студентам слід звернути увагу на те, що у XX столітті філософія розробляє багату кількість проблем, яких не було у минулому.

Це дослідження індивідів, їх життя і діяльності; відкриття несвідомого і вивчення його; ірраціоналізм; проблеми маніпулювання індивідуальною та суспільною свідомістю різними політичними партіями і рухами, ідея антигуманної сутності науки; глобальні проблеми відродження ірраціонально-містичних уявлень світу, людини, особистості, взаємовідносин між ними та інші.

Особливу увагу слід приділити вивченню історико-філософського процесу у Європі XIX століття, особливо питань формування найперших теорій некласичної філософії, на зміну парадигм філософського мислення у цей час та на початку XX століття. У ході вивчення навчального матеріалу слід звернути увагу на вихідні ідеї філософії А.Шопенгауера та С.К'еркегора, на ідеї розроблення "наукової філософії" у європейській філософії XIX століття. Увагу слід приділити вивченню функцій філософії за О.Кантом, "філософії життя" Ф.Ніцше.

Вивчаючи філософію XX століття звертаємо увагу на плюралізм напрямків і шляхів у філософії, що відроджує багату різноманітність суспільних відносин (економічних, політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних) і діяльності людства у сучасному світі.

Важливе місце у вивченні навчального матеріалу займає знання основних напрямів у зарубіжній філософії XX століття, їх характеристики (сцієнтичні напрями, напрями антропологічного спрямування, культурологічні та історіософські напрями у філософії XX ст., релігійна філософія XX ст.). Потрібно ознайомитися з філософськими поглядами Фрейдя, Фромма, Ясперса Хайдеггера, Сартра, Тейя де Шардена, Вітгінштейна, Поппера, Гадамера, Хабермаса.

Значне місце у вивченні навчального матеріалу повинні знайти питання провідних тенденцій світової філософії на межі тисячоліть, вивчення "нової філософської хвилі" кінця XX століття. Сучасна філософія відображаючи складний, динамічний, суперечливий, але єдиний світ, підійшла до необхідності нового погляду на проблеми співвідношення загальнолюдського і національного, суспільного і індивідуального, загального і особливого у суспільному розвитку.

Особливого значення при вивченні теми займають питання виникнення, формування та розвитку філософської думки в Україні.

Починаючи вивчати це питання студенти повинні зрозуміти, що для кращого знання матеріалу і використання його на семінарському занятті вони повинні знати: історичні та культурні особливості формування української філософської думки; етапи розвитку філософії на теренах України; зміст і проблематику найвизначніших культурно-освітніх та філософських пам'яток; характерні риси й особливості української філософії на кожному з етапів її розвитку та особливості її зв'язку із загально-історичним процесом.

Для розуміння сутності та розвитку філософської думки в Україні принциповим є те, що філософія нашої країни виникла як філософія надії, любові і свободи у процесі розв'язання суперечностей між слов'янським міфологічним світоглядом та християнством. В цілому вона є важливою частиною світової культури і філософії. Її особливості відображені в таких специфічних категоріях, як: християнство, язичництво, ересі, гуманізм, братства, Києво-Могилянська академія, Острозька академія, вільні науки, філософія лірики та інші.

Особливу увагу при вивченні навчального матеріалу слід звернути на зміст філософії Г.С. Сковороди, його філософських творів: "О боге", "О промысле общего", "О

промысле особенном" та інші. Як розуміє Г.С.Сковорода сутність і структуру світу, макрокосму, мікркосму, символічного світу? Метод пізнання Г.С.Сковороди аналогічний методу Сократа: "Пізнай себе", "Скрізь любов та віру людина пізнає себе", кожному тезису повинен бути протиставлений антитезис. Для Г.С.Сковороди людина - це маленький світ, мікркосм зі своїм устроєм, зі своїми законами існування. Головне чим людина відрізняється від всього іншого, що живе у світі - це вільна воля людини та моральність в обранні життєвого шляху.

Важливе місце в ході вивчення теми займає університетська філософія в Україні XIX століття, філософські ідеї в українській літературі та громадсько-політичних рухів. Значне місце займають філософські погляди: Ореста Новіцького, філософські ідеї і погляди П.Юркевича, світоглядні ідеї М.Гоголя, Т.Г.Шевченка, суспільно-політичні погляди Івана Франка, світоглядні ідеї Л.Українки, світоглядні позитивістські орієнтації М.Драгоманова.

В ході вивчення навчального матеріалу слід звернути увагу на особливості розвитку української філософії XX століття. Тут плідно працювали видатні діячі української науки М. Грушевський, В.Винниченко, В.Вернадський, І.Огієнко, С.Єфремов, А.Кримський та інші.

Серед мислителів, ідеї яких істотно вплинули на стан філософської думки в Україні, перш за все слід назвати В. Зеньковського, Г.Флоровського, Л.Шестова, О.Гілярова, діяльність кафедри філософії Українського інституту марксизму — лєнінізму, на якій працювали В.Юринець, В.Асмус, Р.Левик, Я.Розанов, інститут філософії природознавства, діяльність М.Хвильового, В. Латинського, Д.Донцова та інших, діяльність філософського факультету Одеського національного університету імені І.Мечникова та діяльність інших філософських факультетів вищих навчальних закладів України.

В ході вивчення навчального матеріалу студентам слід зрозуміти суть сучасного розвитку філософської думки. Вона проявляє себе тим, що сучасний стан розвитку нашої філософії характеризується переосмисленням свого змісту.

За визначенням багатьох сучасних українських мислителів, від старих стереотипів ми вже відійшли, але нової позиції ще не виробили. Тому студентам слід пам'ятати, що філософія вивчається з урахуванням багатющого матеріалу філософської та наукової думки другої половини XX століття щодо проблем людського самопізнання та самоосмислення.

Сучасна філософія перемагає стереотипи мислення, догматизм, негативізм, політизованість, знаходиться на шляху до загальнолюдських цінностей. Тому дуже важливим для студентів є те, які вони роблять висновки щодо реалізації функцій філософії в конкретних умовах свого життя і діяльності.

ПЛАН

семінарського заняття :

Тема: «Філософія як універсальний тип знань» (2 години).

Навчальні питання:

1. Людина і її світогляд. Світогляд і філософія. Поняття та типологія світогляду.
2. Особливості історичного виникнення філософії. Специфіка та особливості філософського мислення. Співвідношення філософії, науки, релігії та мистецтва.
3. Предмет, структура та функції філософії.

4. Філософські ідеї Стародавнього Сходу. Антична філософія.
5. Філософія епохи Середньовіччя, Відродження та Нового часу.
6. Німецька класична філософія. Марксистська філософія.
7. Історико-філософський процес у Європі в кінці XIX початку XX століть. Основні напрями розвитку сучасної зарубіжної філософії.
8. Філософська думка в Україні: історія та сучасність.

В ході підготовки до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати доповіді, реферати, повідомлення по такій тематиці:

До питання N 1

1. Філософія і світогляд. (5, с.18-23; 6, с.11-15);
2. Філософія і наука.(6, с.402-418);
3. Місце і роль філософії у сучасному світі. (6,с.22-24);
4. Функції філософії. (6, с.15-24).
- 5 Роль та значення філософії у науковому пізнанні та формуванні світогляду

До питання N 2

1. Філософсько-світоглядне значення проблеми «Схід-Захід» в її сучасному окресленні .(3, с.28-68; 6, с.24-35);
2. Україна та українська культура в контексті проблеми співвідношення західного та східного типу цивілізацій .(5, с.58-68; 6, с.24-35);
3. Сучасна оцінка вихідних філософських ідей буддизму .(5, с.58-68; 6, с.24-35);
4. Сучасна оцінка основних ідей конфуціанства .(5, с.58-68; 6, с.24-35);
5. Сучасна оцінка провідних ідей даосизму .(5, с.58-68; 6, с.24-35);

До питання N 3

1. Проблеми людини у філософії Сократа.(5, с.58-68; 6, с.24-35);
2. Платонівська "Ідеальна держава" і сучасність. (5, с. 69-71; 6, с. 35-37;
3. Етапи розвитку Античної філософії. (5, с. 58-73; 6, с. 29- 35);
  4. Розвиток ідей у натурфілософських школах Стародавньої Греції. (с.63-68);
5. Епікурейство та його зміст. (5, с. 73-75);
6. Стоїцизм Сенеки. (5, с. 73-75).

До питання N 4

1. Поняття "Відродження" та характерні риси духовного життя цієї доби. (5, с. 98 - 100; 6, с. 42- 46);
2. Світобачення в епоху Відродження. (6, с. 42-46);
- 3.Гуманістична антропологія як напрям ренесансного філософствування. (5, с.100-106);
4. Неоплатонізм. (5, с. 100-106);
5. Натурфілософія як напрям ренесансного філософствування. (5,с 100-106);
6. Філософські ідеї пізнього Відродження (5, с. 106-113).

До питання N 5

1. Раціоналізм та емпіризм у філософії Нового часу. (5, с.116-124);
2. Філософія епохи Просвітництва. (5, с. 133-135);
3. Проблема людини та суспільства у творах Дідро, Вольтера, Руссо. (5, с.133-137);

4. Природа, суспільство, людина у філософії французьких матеріалістів XVIII ст. (6, с.53-61).

До питання N 6

1. І.Кант - творець німецької класичної філософії. (5, с.144-149);
2. Принцип актевізму у філософії І.-Г.Фіхте. (5, с. 149-151);6, с.64-65);
3. Філософські ідеї Ф.Шеллінга. (5, с.149-151); 6, с.64-65);
4. Теорія діалектики Г.Гегеля. (5, с.151-157).
5. Антропологічний принцип філософії Л.Фейербаха. (5, с.157-159)
6. Марксистська філософія. (5, с.70-78).

До питання N 7

1. Проблема людини та свободи у філософії екзистенціалізму. (5, с.164-166);
2. Вихідні ідеї філософії А.Шопенгауера та С.К'єркегора. (5, с.166-170);
3. Проблема раціонального та ірраціонального у філософії XX ст. (5, с.181-211).

До питання N 8

1. Українська філософія як органічна складова української духовної культури. (5, с.218-221);
2. Загальні особливості української філософії. (5, с. 218-221);
3. Філософські ідеї часів Київської Русі. (5, с.221-226);
4. Поява професійної філософії в Україні. (5, с. 226-232);
5. Особливості філософських поглядів представників Києво-Могилянської академії. Погляди П.Могили. (5, с. 232-238);
6. Життя та філософська діяльність Г.Сковороди. (5, с. 238-240);
7. Університетська філософія в Україні XIX століття. (5, с.240-250);
8. Філософські ідеї в українській літературі та громадсько-політичних рухах. (5, с. 240-250);
9. Філософські принципи "Кобзаря" Т.Г.Шевченка. (5, с.245-246; 6, с.130);
10. Суспільно-політичні погляди І.Франка. (5, с.246-247);
11. Світоглядні позитивістські орієнтації М.Драгоманова. (5, с. 249-250);
12. Суспільно-гуманітарні погляди Д.Донцова. (5, с. 250-259);
13. Світоглядні позиції історіософа Юрія Липи. (5, с.250-259);
14. Особливості розвитку української філософії XX століття. (5,с.250-259).

Література :

Основна:

1. Введение в философию. Под ред. Фролова И.Т. - Т.І,гл.1,с.20-73.
2. Спиркин А.Г. Основы философии,- М.,1988,с.3-27.
- 3 Філософія. Курс лекцій: Навчальний посібник.-К1995.-576с.
- 4 Філософія.Підручник /За загальною ред. Горлача М.І.,Кременя В.Г., Рибак В.К.,- Харків: Консум, 2000, с.3-154.
5. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації.-К.,2000,544с.
6. Філософія: Навчальний посібник /Л.В.Губернський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф. Надольного.-К.,2001,-457 с.

Додаткова:

1. Філософський словник, 2-ге вид. За ред. В.І.Шинкарука.-К.,1988.
2. Аристотель. Метафізика // Соч.: В 4-х т.-М.,1976.Т.І.с.63-94.
3. Богомолов А.С. Античная философия,- М.,1985, с. 3-335.
4. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения.-М.,1980.-с.7-322.
5. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия.- М., 1986.-с.5-343.
6. Майоров Г.Г. Формирование Средневековой философии.-М. ,1979,-с.6-248.
7. Зарубіжна філософія ХХ століття.- К.,1993, 239 с.8
8. Заіченко Г. Доля філософії та культури наприкінці ХХ ст. – Філософ. та соціол. думка.- 1994, № 12.,с.89-98.
9. Фрейд З. Психология бессознательного.- М., 1990, с. 346-349.
10. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. - К., 1996, . 288 с.
11. Історія філософії України. Підручник К., 1994, с. 3-404.
12. Історія філософії України, Хрестоматія,- К., 1993,- 553 с,
13. Кониськи Г, Філософські твори: у 2-х т. К,- 1990.
14. Нічник В.М., Литвинов В.Д.,Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні К., 1990, с. 18-241.
15. Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х томах К.,1993,
16. Українка Леся. Твори у 2-х томах К., 1986,т.1, с. І6-115; т.2, с.42-228,
17. Філософія відродження на Україні. К.,1990, с, 43-91.
18. Хижняк.З.І. Києво-Могилянська академія, - К.,1981, с. 3-224
19. Чижевський Д. Нариси історії філософії на Україні,- К. ,1992,0.17-99.
20. Шевченко Т.Г. Твори в 5-ти томах. - К.,1978-1979, т.5, с. 12-68.

Тема 2. Онтологія. Філософське розуміння світу.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 135-143.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 263-285.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 253-279.

Перш за все студентам слід усвідомити зміст проблеми буття. Останній проявляється принаймні в 3-х аспектах: у розумінні а (світу як вічно існуючого; б) буття світу як передумови його єдності і в) світу як реальності. При цьому з'ясуємо зміст поняття "буття" як філософської категорії, яка дана для позначення всього, що існує. Слід пам'ятати, що категорія "буття" найбільш абстрактна і одна з найдавніших.

Вивчаючи структуру "буття" звертаємо увагу на її 4-ри форми: буття речей — процесів; буття людини; буття духовного (ідеального); буття соціального.

При розгляді матерії, висвітлюємо тлумачення матерії у філософських традиціях Платона, Аристотеля, неоплатонізму, Середньовічної філософією. Підкреслюємо, що матерія не може існувати поза рухом, що рух внутрішньо притаманний їй. Розглядаємо основні форми існування матерії: простір і час.

Матеріальні об'єкти не можуть існувати не лише поза рухом але і простором і часом. У філософії сформувались дві основні концепції простору і часу – абсолютна (суб'єктивна і відносна (реляційна)). Слід дати характеристику їх властивостям. Підкреслюємо, що аналіз діалектичного зв'язку форм буття та матерії і її атрибутів дає

можливість розібратися у складних проблемах суперечності розвитку сучасного світу, екологічної кризи, місця і ролі людини в цілісній єдності їх та їх проявах.

За підсумками вивчення цього питання студенти оволодівають змістом таких категорій: буття, форми буття, онтології, матерії, руху, форми руху, спокою, часу, простору, механіцизму.

План семінарського заняття:

1. Історико-філософські концепції онтології. Генезис поняття «буття». Фундаментальне значення проблеми буття для філософії. Філософський зміст категорії буття.
2. Буття та небуття. Співвідношення буття та сущого, буття та існування.
3. Матеріальна єдність світу та класифікація наук.
4. Філософія поглядів на матерію і її атрибутів у філософії та сучасному природознавстві.
5. Єдність матерії, руху, простору, часу. Форми руху матерії.
6. Сучасна наука про рівні та форми виявлення буття (філософське окреслення).
7. Особливості суспільного часу та простору. Співвідношення природи та суспільства у розвитку світу.

В ході підготовки до семінарського заняття студентам рекомендуються теми рефератів, повідомлень, виступів:

1. Філософський зміст проблеми буття. (2, с.265-283);
2. Буття світу та людини. (2, с.265-270; 3, с.135-137);
3. Сучасна наука про системну організацію матерії. (3, с.137-143);
4. Категорії матерії. (3, с.137-143).

Тема 3. Філософська антропологія. Філософія людини.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 304-326.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 345-368.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 480-500.

Вивчаючи людину з філософських позицій, шановні студенти, виходьте з тої обставини, що вона є творінням природи, суспільства і самої себе. Людина є індивідом і особистістю. Для наукового пізнання вона є складним об'єктом. Для філософії вона стає проблемою відношення "людина — світ".

Зверніть увагу: в сучасній Україні актуальними проблемами є: гармонізація взаємозв'язків особистості із суспільством, відчуження людини від влади, власності, проблема залучення людей до активної громадської діяльності тощо. В проблемі становлення особистості зверніть увагу на питання: роль практичної діяльності та спілкування в її житті; яка сукупність суспільних цінних рис робить людину особистістю, яке значення для цього мають моральні, психологічні, професійні якості людини? Коли

людина стає вільною в суспільстві? В чому проявляється протилежність і сутність фаталістичного та волюнтаристичного розуміння людини в суспільстві? Як Ви розумієте положення філософії, що особистість є суб'єкт і об'єкт суспільних відносин.

У кожної розвиненої людини рано чи пізно виникають питання: як живу? Для чого маю жити? Що є сенсом життя? Майже всі філософи замислюються над цими питаннями. Тому концепцій щодо сенсу людини дуже багато. Розгляньте основні з них, розпочинаючи з давнини. Визначте свої міркування: чи не пов'язане це життєве питання з системою цінностей людського буття, чи не є потребою у знаходженні сенсу життя в інтегральному розумінні світу?

Сучасний працівника галузі природоохоронної діяльності має бути фахівцем вищого гатунку. Він повинен досконально володіти не лише професією, а й бути розвиненою особистістю з високим рівнем загальної культури, і перш за все соціально-екологічної культури.

В наслідок вивчення цієї теми студенти мають оволодіти знанням основних категорій: людина, індивід, особистість, індивідуальність, свобода, фаталізм, суб'єктивізм, волюнтаризм, сенс життя, потреба, інтерес, соціальна норма, життєва позиція особистості, діяльність, цінність, екологічна культура особистості працівника охорони навколишнього середовища, природоохоронної діяльності.

План семінарського заняття:

1. Людина як предмет філософії. Уявлення про природу та сутність людини на різних етапах розвитку філософії. Сутність людини. Антропосоціогенез.
2. Поняття індивіда, індивідуальності та особистості. Особистість як продукт і творець соціального середовища. Свобода та відповідальність особистості.
3. Роль особистості в історії. Потреби, інтереси, діяльність. Фаталізм, суб'єктивізм, волюнтаризм.
4. Життєва позиція особистості. Потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, діяльність.
5. Проблема сенсу життя сучасної людини та її вирішення різними філософськими напрямками.
6. Загальна культура особистості. Соціально-екологічна культура працівників природоохоронної діяльності.

В ході підготовки до семінарського заняття студентам рекомендуються темі виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Людина - найвища цінність суспільства. (4, с. 304-308)
2. Життєва позиція особистості. (4, с.314-322);
3. Діяльність як суттєва риса особистості. Свобода і відповідальність в діяльності працівника - еколога. (4, с. 315-326).

Змістовний модуль № 2.

Тема № 4. Філософія свідомості.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 143-156.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 285-311.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 279-301.

Важливе значення при вивченні цієї теми займають проблеми свідомості. Проблема свідомості є однією з найскладніших у філософії. Щоб з'ясувати сутність свідомості слід розглянути підходи до пояснення свідомості в історії філософії: гілозоїзму, вульгарного матеріалізму, ідеалізму, матеріалізму. Способом існування свідомості є знання, яке в межах суб'єктивної реальності, тобто людської голови, постає як ідеальне. Треба зупинитися на альтернативних точках зору щодо свідомості: а) вона є ідеальна; вона - матеріальна.

Важливим також є розуміння фізіологічних і психологічних процесів головного мозку та проблеми виникнення свідомості як суб'єктивної реальності.

Важливе значення мають основні властивості свідомості. Оскільки всій матерії притаманна властивість відображення, то необхідно знати їх визначення та форми: механічного контакту, подразливості, чутливості, психіки, свідомості. Слід засвоїти природні передумови і суспільно-історичні причини формування свідомості та її творчу активність.

В ході вивчення теми визначаємо мову і мислення як продукт суспільного розвитку. Відмічаємо, що мова — це засіб та форма мислення, за допомогою якої люди спілкуються та фіксують свої думки. Мови розрізняються на штучні (математичні, інформативні) та природні (національні мови – англійська, китайська, українська).

При вивченні теми студенти оволодівають змістом категорій: свідомість, вульгарний матеріалізм, творчої активності свідомості, мови, мислення, моделювання мислення.

План семінарського заняття:

1. Історико-філософські концепції свідомості. Походження. генезис та сутність свідомості (гілозоїзм, вульгарний матеріалізм, ідеалізм, матеріалізм). Співвідношення онтогенезу та філогенезу.
2. Тотожність буття та свідомості. Мислення як атрибут субстанції. Закономірність виникнення свідомості, як ідеальної форми матеріального.
3. Свідомість, мислення та мова. Свідомість та самосвідомість.
4. Форми суспільної свідомості. Сучасне, природознавство та проблеми свідомості.

В ході підготовки до семінарських занять студентам рекомендуються теми рефератів, доповідей, виступів, повідомлень:

1. Відображення та інформація. (2, с.288-309);
2. Виникнення та розвиток психіки як форми відображення дійсності. (3, с. 148-151);
3. Співвідношення біологічного і соціального у походженні свідомості. (2, с.288-309);
4. Проблема “діалогу” людини і комп’ютерних систем.(3, с.143-156).

Тема № 5. Гносеологія. Філософія пізнання.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 174-187, 199-212.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 368-388, 389-417.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 355-387.

Починаючи вивчати тему необхідно з’ясувати сутність та структуру пізнавального процесу. Перш за все слід уявити суть пізнання та гносеології, їх взаємозв’язок, чітко знати предмет гносеології.

Гносеологія – це розділ філософії, що вивчає природу пізнання, умови та закономірність пізнавальної закономірності людини, відношення знання до реальності, умови достовірності та критерії істинності знання, тобто процес пізнання є предметом дослідження гносеології.

Особливу увагу слід звернути на те, чому пізнання світу було актуальним і в часи Античності і в наші часи

Пізнання світу визнають не тільки матеріалісти, але і більшість ідеалістів. Проте існує вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності дійсності. Саме це вчення дістало назву агностицизму. В ході вивчення матеріалу знайдіть представників цього напрямку, з’ясуйте причини виникнення та різновиди агностицизму.

В процесі пізнання світу людина взаємодіє з явищами дійсності. У гносеології це осмислюється з допомогою категорій „суб’єкт” та „об’єкт” Вивчіть визначення суб’єкту та об’єкту пізнання з точки зору сучасної філософії, та їх взаємозв’язки.

Важливу увагу приділіть вивченню пізнання світу різними філософськими напрямками, розкрийте сутність чуттєвого та раціонального пізнання (їх специфіку), їх форми, з’ясуйте єдність чуттєвого та раціонального пізнання, сенсуалізму і раціоналізму.

Вивчаючи цю тему, необхідно використати одержані раніше знання про практичну діяльність людей в процесі пізнання світу. Уважно прочитайте цікавий матеріал, який викладений у навчальному посібнику Філософія” за редакцією І.Ф.Надольного, „Практика як специфічно людський спосіб освоєння світу „ К. Вікар, 2001, с. 187-199.

Зверніть увагу на походження поняття „практика” і його зміст, уясніть визначення практики. Оскільки людина на відміну від тварини істота свідомо і не тільки пристосовується до навколишнього середовища але й змінює його, то діяльність її універсальна. У цьому плані під практикою треба розуміти сукупну (матеріальну, чуттєво-предметну, цілеспрямовану) діяльність людини, весь її досвід у процесі історичного розвитку, як основу різноманітних форм життєдіяльності людини.

Розкриваючи роль практики в пізнанні світу важливим є знання функцій практики, її форм: виробничої, суспільно-історичної, наукового експерименту, рівнів практичної діяльності. Зверніть увагу на філософське розуміння практики, яке виявляє та розкриває

специфічний спосіб відношення людини до світу та буття у цьому світі. Виділіть основні моменти гуманістичного змісту структури практики, особливо, значення та роль у пізнанні світу наукового експерименту.

Уясування потребує питання істини, яка виступає серцевиною теорії пізнання. Тут слід звернути увагу на те, як ця проблема вирішувалась в часи Античності (Аристотель), Середньовіччя, Нового часу, епохи Просвітництва, німецької класичної філософії, марксизму і сучасної гносеології. З'ясуйте для себе сутність концепцій конвенціоналізму, прагматизму, діалектичного матеріалізму, релятивізму, догматизму. Завершуючи вивчення теми слід зрозуміти, що практика є одночасно і абсолютним і відносним критерієм істини, а значення її в пізнанні в тім, що це основний і всезагальний критерій істини.

Рекомендуємо прочитати монографію Е. Чудинова „Природа научной истины”.- М.,1987. Значення має виявлення, чому пізнання – це відображення та творчість. Зверніть увагу на те, що тривалий час матеріалістична філософія процес пізнання розглядала Ізольовано від суспільно-політичної практики, тобто як пасивний, споглядальний процес, в якому об'єкт і суб'єкт незмінні. З'ясуйте основоположення, на яких ґрунтується сучасна наукова гносеологія. За підсумками вивчення теми студенти повинні знати зміст категорій: пізнання, гносеологія, теорія пізнання, наукове пізнання, логічне пізнання та його форми, сенсуалізм, раціоналізм, об'єкт, суб'єкт, чуттєве пізнання та його форми.

Важливе місце у вивченні теми займають питання логіки та методології наукового пізнання. Наукове пізнання виникло на певному етапі історичного розвитку суспільства. З чим пов'язане виникнення наукового пізнання світу та чим воно відрізняється від донаукового, стихійно-емпіричного?

Спочатку вивчення цього питання уяснить специфіку, рівні, форми та методи наукового пізнання, з'ясуйте їх діалектичний взаємозв'язок і взаємообумовленість. У сучасному науковому пізнанні виділяють три основних види наукових досліджень: фундаментальні теоретичні дослідження; цілеспрямовані теоретичні дослідження; прикладні наукові дослідження. В ході вивчення навчального матеріалу з'ясуйте сутність цих видів наукових досліджень.

Аналізуючи специфіку наукового пізнання, слід уяснити для себе основні методи емпіричного рівня: експеримент, спостереження, вимірювання; методи теоретичного рівня: ідеалізація, абстрагування, формалізація, узагальнення, математизація, аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, історичний та логічний; загальні методи пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання.

Актуальною проблемою сучасного розвитку логіки та методології науки є виділення самостійного рівня пізнання світу – мета теоретичного (концепції Т.Куна та І.Лакатоса). З'ясуйте чим відрізняється теоретичний рівень наукового пізнання від мета теоретичного. Уяснить зміст понять :”парадигма? „дослідницька програма”, „картина світу”, „стиль мислення”, „архетип наукового мислення”, „етика науки”.

Оволодіння методологією наукового дослідження має сприяти розвитку прогностичних та творчих здібностей фахівців, вмінню мислити, самостійно діяти. Які на Вашу думку, існують шляхи подальшого розвитку творчих здібностей майбутніх випускників ОДЕКУ.

План семінарського заняття:

1. Основні гносеологічні концепції в історії філософії. Агностицизм: причини виникнення та його різновиди. Суб'єкт і об'єкт пізнання.

2. Загальні рівні пізнання. Чуттєве та раціональне пізнання, їх специфіка та основні форми. Діалектика чуттєвого та раціонального пізнання. Сенсуалізм і раціоналізм.
3. Пізнання як відображення та як творчість і його значення для науки та практики.
4. Зміст розсудку. Відмінності формальної логіки у буденній та науковій свідомості.
5. Категорійний рівень розуму, як вищого рівня пізнання.
6. Поняття методу, методології та методики у науковому дослідженні.
7. Наукове пізнання та його специфіка. Рівні та форми наукового пізнання.
8. Основні методи наукового пізнання:
  - а) Методи емпіричного рівня: експеримент, спостереження, вимірювання;
  - б) Методи теоретичного рівня: ідеалізація, абстрагування, формалізація, узагальнення, математизація, аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, історичний та логічний.
  - в) Основні методи наукового пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання.
8. Поняття істини. Практика як критерій істинності пізнання та критерій істинності самої практики.

В ході підготовки до семінарського заняття рекомендуються теми виступів, повідомлень, рефератів:

1. Пізнання як вид духовної діяльності і феномен культури. (2, с370-386);
2. Види пізнання. (2, с. 370-375);
3. Рівні та форми пізнання. (2, с. 375-380);
4. Проблема істини в пізнанні. (2, с. 380-383);
5. Людина і пізнання. (2, с. 383-388);
6. Істина і правда. (2, с.383-388);.
7. Поняття практики у філософії (3, с.187-189);.
8. Форми і рівні практичної діяльності.(3, с.189-191);
9. Гуманістичний зміст практики. (3, с.191-195);
10. Функції практики. (3, с.195-199).
11. Філософія як методологія науки. (2, с.390-414);
12. Концепція і теорія як форми наукового пізнання.(2, с.390-414);
13. Творчість як конструктивний принцип пізнання. (2, с.390-414);
14. Основні проблеми сучасної філософії та методології науки. (2, с.398-409).

Тема № 6. Діалектика - всезагальна теорія розвитку.

Література: Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 156-174.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 473-503.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 301-326.

Спочатку уточнюємо розуміння діалектики та її історичні форми (стихійна, ідеалістична; матеріалістична). Потім з'ясуємо діалектику як системне вчення про всезагальні зв'язки і розвиток (принципи, закони, категорії. Розкриваємо зміст поняття розвитку, відмінність і зв'язок його з рухом, регресивний і прогресивний розвиток. Слід уявити дві тенденції концепції розуміння розвитку (метафізичну та діалектичну) та їх особливості прояву) характер дійсності, джерело руху, характер розвитку, спрямованість розвитку

Важливе значення має розуміння альтернатив діалектики / альтернативні діалектичні погляди/: метафізичний, догматичний, еkleктичний, софістика, релятивізм.

При завершенні вивчення цієї теми студенти оволодівають знанням таких категорій: концепція, діалектика, метафізика, розвиток, принцип, закон, регресивність, прогресивність, догматизм, еkleктика, релятивізм; софістика, кількість, якість, властивість, міра, стрибок, різниця, тотожність, протилежність, єдність протилежностей, боротьба протилежностей, протиріччя, види протиріч, заперечення, заперечення, заперечення.

План семінарського заняття:

1. Діалектика як вчення про всезагальний розвиток. Поняття розвитку. Дві концепції розвитку. Розвиток і саморозвиток. Альтернативи концепції розвитку (догматизм, метафізика, еkleктика, софістика релятивізм, еkleктика).
2. Основні принципи діалектики та їх зміст.
3. Сутність суперечності. Форми та способи розв'язання суперечностей.
4. Поняття основного закону у діалектиці. Види законів.
5. Основні закони розвитку:
6. а) закон взаємного переходу кількісних змін у якісні;
7. б) закон єдності та боротьби протилежностей;
8. в) закон заперечення заперечення.
9. Сутність та зміст категорій діалектики. Співвідношення категорій діалектики.
10. Методологічне значення законів діалектики для теоретичної та практичної діяльності працівників природоохоронної діяльності.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми рефератів, повідомлень, виступів, доповідей:

1. Альтернативи діалектики: сутність, основні положення, принципи (3, с.166-174);
2. Основні закони діалектики та їх характеристика. (3, с.157-162)4
3. Основні категорії діалектики та їх особливості. (3, с.163-166).

Література :

Основна:

1. Філософія. Підручник (За загальною ред. Горлача М.І.,Кременя В.Г., Рибак В.К.- Харків: 2000, 672 с.
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник.-К.,2000. 544 с.

3. Філософія: Навчальний посібник (За ред. І.Ф. Надольного,- К.,2001. 457 с.
- 4 Філософський словник, 2-ге вид. За ред. В.І.Шинкарука.-К.,1988.
5. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: 2006.- с. 355-387.
6. Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник /За ред. І.В. Бичка /.-К., Либідь, 1993, с. 288-317.

Додаткова:

1. Кутирев В.Т. Людина і світ: три парадигми взаємодії (Філософ. і соціолог. думка.- 1991, №7.
2. Лукач Д.К. Онтологія общественного бытия."Пролегомени".-М.,1991.
3. Ленін В.І. До питання про діалектику (Повне зібрання творів,т.25
4. Енгельс Ф. Діалектика природи (Маркс К., Енгельс Ф.- твори.-т.20 с. 128-136.
5. Кант І. Критика чистого розуму. Твори у 6-ти томах.-М.,1964, т.3. с.11-19,31-68.
6. Дельгадо Х. Мозг и сознание,- М. ,1991.-с.33-42.
7. Лой А.М. Проблема свідомості: історичність досвіду (Філософ. і соціолог, думка,- 1992.- № 7.
8. Проблема сознания в современной западной философии.- М.,1989.
9. Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини згідно з ученням Божим. Вибране,- К.,1993.-с.73-115.
10. Енгельс Ф. Роль труда в процессе превращения обезьяны в человека,-твори,- т.20, с. 499.
11. Гегель Г. Наука логіки. Соч. в 3-х т. - М.,1970., т.1.с.137-168, 237-247; т. 2,- с. 31-66,121-138; т. 3,- с.30-36
12. Алексеев П.В., Панин А.В. Теория познания и диалектика.-М. ,1991,-с.5, 5-99, 132-167.
13. Андрос Е.А. Истина как проблема познания и мировоззрения.- К., 1984. с. 3-58, 83-106.
14. Лекторский В.А. Об'єкт, суб'єкт, познання,- М.,1980.
15. Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії.-К.,1993.16. Ойзерман Т.И. К вопросу о практике как критерии истины (Вопросы философии,- 1987. №10, с. 98-112.
17. Ярошовець В.І. Людина в системі пізнання К.,1996.
18. Лобастов Г.В. Так что же есть истина? (Философские науки.-1990, , Ж 6, с. 47-61.
19. Сечевица И.А. Методы и формы научного познания.- М.,1986.

Змістовний модуль № 3.

Тема № 7. Філософія суспільства та економіки.

Література:

- Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 224-258.
- Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 444-473.
- Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: 2006.- с. 446-469.

Вивчаючи цю тему, потрібно виходити з того факту, що на відміну від природи в суспільстві діють істоти, які мають розум - люди. Цей фактор визначає особливість дії суспільних законів.

Потрібно звернути увагу на такі питання: чим відрізняється суспільство одне від одного? Чи є в них спільні риси? Яку роль в суспільствах виконує економіка, політика, право та мораль, родина та особистість? Яке місце займають в історії суспільства рід, плем'я, община, народність, нація.

Особливо значними і актуальними проблемами суспільного буття є такі: а) взаємодія суспільства з природою; б) особливості суспільства; в) як взаємодіють цивілізація з духовною культурою; г) чи є прогрес у розвитку суспільства і від чого він залежить?

Зверніть увагу на те, що в історії філософської думки погляди на суспільство змінювались. Знайдіть відповіді на питання, хто дав перші основи вчення про історію суспільства (Давня Греція), хто робив спроби оглянути складний історичний процес як цілісність (з Середньовіччя до XX століття), хто подав розвиток суспільства як зміну суспільно-історичних формацій, як визначають суспільство сучасні філософи?

Дуже важливе питання про технологічні, фінансові, наукові та соціокультурні засади економіки та філософське тлумачення економічних теорій, джерела та рушійні сили розвитку суспільства. В цьому напрямку були концепції Платон, Аристотеля. Особливого значення набувають концепції І.Бентама, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Т. Парсона. Зверніть увагу на марксистський висновок про соціум як систему. Економіка в системі суспільних відносин. Людина як суб'єкт економічної діяльності. Економіка в системі соціокультурних, ідеологічних, морально-психологічних і релігійних відносин.

Важливо розглянути протилежні ідеалістичні та матеріалістичні концепції про суспільне життя, і після цього уяснити сучасний системний погляд на суспільство.

І суспільство і природа є дуже складними системами. Тому бажано визначити сутність найважливіших складових природи (географічної оболонки Крім того, природа і суспільство взаємодіють і ця взаємодія проходить в різних історичних формах. Слід визначити особливість географічного детермінізму та геополітики.

Зверніть увагу на те, що особливою проблемою наприкінці XX початку XXI століття стає взаємодія природи і суспільства, яка дає надмірні за масштабами шкідливі наслідки в розвитку природи від матеріального виробництва, а також розвитку життя людей як живих істот. Яку роль повинна відігравати наука у вирішенні сучасних екологічних проблем, коли інтенсифікація матеріального виробництва вимагає спільного регулювання взаємовідносин людей з природою? І чи не з'явилася необхідність сьогодні в державному управлінні такими процесами в Україні і навіть в глобальному - в усіх країнах світу? Отже, визначаємо сутність екології та екологічних проблем світу та їх вирішення. З іншого боку, виникає проблема і потреба в розробці філософських теорій про народонаселення та в чому їх сутність? Виникає необхідність розумного використання природних ресурсів для Існування та відновлення народонаселення, при цьому зверніть увагу на складну проблему регулювання чисельності населення в різних регіонах, окремих країнах, зокрема в Україні, в історичному аспекті. В чому сутність вчення мальтузіанства та неомальтузіанства про народонаселення.

Важливе значення у житті суспільства займають проблеми майбутнього розвитку людського суспільства.

Проблема майбутнього і його передбачення належить до тих "вічних" тем, інтерес до яких закономірно зростає в міру соціального прогресу. Починаючи вивчати тему студентам слід усвідомити, що ще в сиву давнину люди намагалися підняти завісу над майбутнім, передбачити власну долю і подальший хід подій у своєму житті; прагнули заздалегідь підготуватись до зустрічі з майбутнім, більше того, вплинути на нього.

У сучасну добу проблема прогнозування явищ і подій, передбачення соціальних наслідків прийнятих рішень набуває характеру нової глобальної проблеми " суспільство і катастрофа, руйнування, потрясіння", "суспільство і його дестабілізація", що безпосередньо зачіпає основи існування сучасного суспільства. І центральний вузол цієї нової глобальної проблеми "суспільство - катастрофа" в діалектиці не передбачуваного і непередбаченого.

Актуальність проблеми прогнозування в наш час зумовлена такими чинниками. .

1. Ускладнились процеси розвитку суспільного життя в умовах НТР.
2. Значно розширились обсяг і масштаби прогностичної діяльності, кількісна і якісна багатоманітність об'єктів прогнозування.
3. Зросла соціальна, економічна, екологічна, інформаційна цінність прогнозів. Ставши надбанням суб'єктів управління і планування, прогнози активно впливають на сьогодення, допомагають запобігати або зводити до мінімуму небажані наслідки розвитку тих чи інших процесів у майбутньому. Відзначаючи важливу роль прогнозування, необхідно розкрити його передумови. Через складність, багатогранність цієї проблеми слід акцентувати себе на найбільш важливих її аспектах: онтологічному, гносеологічному логічному нейрофізіологічному, соціальному. Розглянувши передбачення майбутнього як результат пізнавальної діяльності людини можна дати визначення передбачення. Передбачення являє собою рису розумової діяльності, яка свідомо досліджує у формі ідеальної моделі предмети, явища чи умови їхнього існування, яких немає, або вони чомусь недосяжні для досліджень і перевірки.

Основою наукового передбачення є пізнання об'єктивних внутрішніх зв'язків предметів і явищ, законів, що розкривають цей внутрішній, істотний і сталий зв'язок явищ і конкретних умов їхнього існування. Все це дає змогу в процесі пізнання переходити від відомого до невідомого від минулого і сучасного до майбутнього. Якщо закон розвитку якогось явища (процесу) відомий, то, вивчаючи дане явище (процес), ми можемо не тільки констатувати його теперішній стан, а й зробити висновок про напрям і характер можливих змін.

В ході вивчення матеріалу лекції слід звернутися до праць в яких розглядається футурологічні уявлення про майбутнє. Російські філософи (Е.А. Араб-огли, І.В. Бестужев-Лада, Г.Ш. Шахназаров), українські філософи (В.І.Шинкарук, В.І.Куценко, В.В.Косолапов, О.М.Гончаренко та інш.) дали розгорнутий аналіз футурології, показали основні етапи її революції, здійснили класифікацію різних її напрямків. Зокрема, виділяються буржуазно-ліберальний реформізм, демократично-просвітницький напрямок, а також екологічна, апологетична, оптимістична, реалістична, соціо-історична, глобально-катастрофічна та інші тенденції. Зверніть увагу на праці в цьому напрямі зарубіжних дослідників / Г.Еделінг, Е.Ханке, Г.Парсонс та інш./.

Потрібно також значний час виділити для вивчення основних науково-теоретичних характеристик соціального прогнозування, вкладу у вирішення цього питання молоді науки яка називається прогностикою. Вона вивчає закони, принципи і методи прогнозування, розробляє проблеми логіки і класифікації різних типів прогностичних досліджень. Вона переживає ще тільки ставлення, але вже є важливим інструментом побудови наукових альтернатив майбутнього.

Важливим є і питання які відносяться до глобальних проблем сучасності, розв'язання яких вимагає спільних і невідкладних зусиль усіх держав і народів.

Отже, майбутнє, яке людина творить сама, і буде її майбутнім. Міркуючи про перспективи розвитку людської цивілізації, слід не лише розвивати існуюче, а й ламати старі догми і стереотипи. Якщо не буде нового в сучасному, якщо не вирішимо сьогоднішніх глобальних проблем, то не буде й ніякого третього тисячоліття розвитку людства.

За підсумками вивчення цієї теми студенти оволодівають змістом таких категорій: суспільство, елементи суспільства, суспільний закон, закони розвитку суспільства, джерела розвитку суспільства, економіка, рушійні сили розвитку суспільства, соціальна, політична та духовна структура суспільства, природа, геосфера, закономірність взаємодії природи і суспільства, географічний детермінізм, екологія, глобальні екологічні проблеми, народонаселення, закономірність розвитку народонаселення.

План семінарського заняття:

1. Основні концепції суспільства. Поняття суспільства. Суспільство та спільнота. Суттєві характеристики суспільства. Специфіка соціального пізнання. Методологічні принципи вивчення суспільства.
2. Суспільство як система форм суспільної свідомості. Функції суспільства.
3. Основні джерела та рушійні сили розвитку суспільства. Діяльність як спосіб існування та розвитку людини й суспільства.
4. Технологічні, фінансові, наукові та соціокультурні засади економіки у філософії економіки. Філософське тлумачення економічних теорій.
5. Економіка в системі суспільних відносин. Людина як суб'єкт економічної діяльності.
6. Природа і суспільство, діалектика їх взаємозв'язку. Найважливіші характеристики складових географічної оболонки землі.
7. Народонаселення – передумова та суб'єкт історичного процесу. Демографічний напрямок у соціальній філософії.
8. Екологія та екологічні проблеми в Україні.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Суб'єкт, джерела та рушійні сили розвитку суспільства. (4, с.279-300);
2. Основні концепції соціальної філософії. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння історії. (4, с.212-214);
3. Екологія та екологічні проблеми в Україні. (4, с.236-242);
4. Поняття соціального передбачення і прогнозування; (4,с.435-441
5. Основні науково-теоретичні характеристики соціального прогнозування. (4, с. 441-456);
6. Людство на шляху до нової цивілізації. (4, с. 448-456);
7. Глобальні проблеми сучасної цивілізації. (3, с. 488-496);
8. Особливості історичного розвитку науки і техніки. (3, с. 515-524)
9. Сім'я, її соціальні функції та роль у житті особистості. (4, с.247-258);

Тема № 8. Філософія моралі, релігії, культури і цивілізації.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 304-326.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 345-368.

В свій час К.Маркс висловив думку: " Будь-яка істинна філософія є духовною квінтесенцією свого часу". Суперечливий процес розвитку суспільства, суспільних відносин, зростання ролі суб'єктів цих відносин, людини, особистості зумовлює необхідність пошуку оптимальних шляхів функціонування, збагачення духовного життя суспільства. Особливо важливого значення цих питань набуває у наш час. Вивчаючи тему студенти повинні зрозуміти, перш за все, сутність духовного життя суспільства.

Духовне життя суспільства - це надзвичайно широке поняття, що включає в себе багатогранні процеси, явища, пов'язані з духовною сферою життєдіяльності людей; сукупність ідей; поглядів, почуттів, уявлень людей, процес їх виробництва, розповсюдження, перетворення суспільних, індивідуальних ідей у внутрішній світ людини. Духовне життя суспільства охоплює світ ідеального (сукупність ідей, поглядів, гіпотез, теорій) разом з його носіями - соціальними суб'єктами - індивідами, народами, етносами.

У цьому контексті дуже важливим є усвідомлення історичного процесу розвитку уявлення про мораль, моральності та формування моральної особистості а також безпосередня етична проблематика в економічній діяльності фахівця природоохоронної діяльності, місце етики у сучасному світі.

Дуже важливим при підготовці до семінарського заняття студентів є також усвідомлення історичних етапів становлення філософії релігії, до визначення її сутності та істинності і особливо її роль і місце у сучасному світі.

Основу духовного життя становить духовний світ людини - її духовні цінності, світоглядні орієнтації. Разом з тим, духовний світ окремої людини, індивідуальності неможливий поза духовним життям суспільства. Тому дуже важливим є осмислення такого феномена як культура, її поняття, основні концепції та основні конкретно-історичні типи існування культури та її форми. Національне та загальнолюдське в культурі. Культура як спосіб буття людини. Людина як творець та творіння культури, особливості духовної культури сучасного суспільства.

В процесі обговорення питань семінарського заняття важливими питаннями залишаються питання: усвідомлення проблем цивілізації та її основних концепцій, типи цивілізацій, сучасна світова цивілізація, її характерні особливості, протиріччя, світова цивілізація – нова парадигма розвитку. Інформаційне суспільство. Цікавими питаннями при підготовці до семінару залишаються питання футурології та які у сучасному світі існують футурологічні концепції, завдання переходу від технологічної до антропогенної цивілізації, концепція сталого розвитку а також глобальні проблеми: їх сутність, походження та основні типи, діяльність у цьому напрямку «Римського клубу».

План семінарського заняття:

1. Духовне життя суспільства та філософське уявлення про мораль і моральність. Категорії моралі. Поняття нігілізму. Абсолютизм та релятивізм у етиці.
2. Людина як найвища цінність. Етична проблематика в економічній діяльності фахівця природоохоронної діяльності.
3. Історичні етапи становлення філософії релігії. Сучасна філософія релігії та її роль і місце в сучасному світі.

4. Поняття культури та її основні концепції. Форми культури та її історичні типи існування. Людина як творець та творіння культури. Особливості духовної культури українського суспільства.
5. Поняття цивілізації та її основні концепції. Історичні типи цивілізацій. Сучасна світова цивілізація.
6. Поняття футурології та її основні концепції. Універсальна концепція сталого розвитку.
7. Глобальність як суттєва ознака сучасної цивілізації. Сутність, походження та основні типи сучасних глобальних проблем.

В ході підготовки до заняття студентам рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів на вільну тему в межах питань семінарського заняття.

Література : Основна:

1. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія: Навч. Посіб.-К., 1996.- 368 с.
2. Філософія. Підручник / За загальною редакцією Горлача М.І., Кременя . В.Г., Рибачка В.К.- Харків: Консум, 2000.- 672 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III—IV рівнів акредитації .-К., 2001- 544 с.
4. Філософія: Навчальний посібник / Л.В. Губернський та Інш. За ред. І.Ф. Надольного,- К.,2001,- 457 с.

додааткова:

5. Шинкарук В.І. Філософія незалежності і незалежна філософія // Віче.-1992.- № 6
6. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.,1991. – С.29-58.
7. Злобін Ю.А. Основи екології. – К.,1998. – 248 с.
8. Красаченко В.С. Людина і біосфера; основи екологічної антропології. – К., 1999. – 688 с.
9. Петров В. Походження українського народу. – К.,1992. – С.23-57.
10. Проблема екології та основні шляхи їх вирішення. – К.,1993. – 246 с.
11. Бойченко І.В. Філософія історії. – К.,2000. – 723 с.
12. Гора Г.І., Яшук Т.І. Проблема спрямованості людської історії // Філософія: Курс лекцій. – К., 1993. – С. 543-558.
13. Гошовський М.М., Кучерявий І.Т, Ідея прогресу в соціальній філософії. – К.,1993. – С.158.
14. Шпенглер О. Закат Європы. – М.,1993. –Т.І.-С. 131-165,262-266.
15. Максимов С.В. Особистість і суспільство. – Харків,1993. – С.20.
16. Пролеєв С.В. Духовність і буття людини. – К.,1992. – 107 с.
17. Українська культура: Історія і сучасність. – К.,1994. – С.288-412.
18. Українська культура: Лекції / За ред. Дмитра Антоновича. – К.,1993. – С. 5-16
19. Грабович Г. Як нам реформувати науку // Віче. – 1992. - № 6. Добров Г.М. Наука о науке. – К.,1989. – 208 с.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ
для виконання контрольної роботи
з навчальної дисципліни «Філософія»

1. Яка форма світогляду є історично найпершою ?
2. Хто є родоначальником філософії людини?
3. Які Ви знаєте найдавніші пам'ятки індійської літератури, священні тексти брахманізму?
4. Яке філософське вчення Стародавнього Китаю у відношеннях людини і світу, проголошує верховенство добра, захищає непорушність установлених небом суспільних понять?
5. Що розуміють під терміном «Соціальне»?
6. Що таке діалектика?
7. Які є форми суспільної свідомості?
8. Що таке культура в широкому сенсі?
9. Що таке свідомість?
10. Назва суспільної організації, що виникла за ініціативою А.Печчеї, яка активно досліджує глобальну проблематику?
11. Що таке «Пізнання»?
12. Які структурні елементи складають суть релігії?
13. Коли виникла економіка, як самостійна наука?
14. Що означає термін «Цивілізація»?
15. Хто на думку В.Липинського може визначити долю самостійної України?
16. Які є найважливіші складові географічної оболонки землі?
17. Хто є автором наукової форми економічного знання – «політична економія»?
18. Які рівні наукового пізнання Ви знаєте?
19. Який розділ філософії вивчає проблеми буття та матерії?
20. Що є предметом вивчення науки «Етика»?

Література :

Основна:

1. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія: Навч. Посіб.-К., 1996.- 368 с.
2. Філософія. Підручник / За загальною редакцією Горлача М.І., Кременя . В.Г., Рибача В.К.- Харків: Консум, 2000.- 672 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III—IV рівнів акредитації .-К., 2001- 544 с.
4. Філософія: Навчальний посібник / Л.В. Губернський та Інш. За ред. І.Ф. Надольного,- К.,2001,- 457 с.

**ПИТАННЯ до складання іспиту з навчальної З ДИСЦИПЛІНИ "ФІЛОСОФІЯ"
(Напрямок підготовки: «Менеджмент»**

Тема 1. Філософія як універсальний тип знань.

1. Філософія як теоретичне ядро світоглядного знання.
2. Сутність, структура та історичні типи світогляду.
3. Природа філософського знання.
4. Предмет, структура та основні функції філософії.
5. Історія філософії – об'єктивний історичний процес розвитку світової філософської думки.
6. Сутність, основні ознаки та характерні ознаки основних етапів становлення та розвитку світової філософії.
7. Діалог концепцій, думок, поглядів як фактор розвитку філософського процесу.

Тема 2. Онтологія. Філософське розуміння світу.

1. Історико - філософські концепції онтології.
2. Генезис поняття «Буття».
3. Поняття «Субстанції».
4. Матеріалістична та ідеалістична онтологія.
5. Моністичні та плюралістичні концепції буття.
6. Буття та небуття.
7. Співвідношення буття та сущого, буття та існування.
8. Рух та розвиток.
9. Матеріальна єдність світу та класифікація наук.
10. Форми руху матерії.
11. Час та простір як модуси існування світу.
12. Особливості суспільного часу та простору.
13. Співвідношення природи та суспільства у розвитку світу.

Тема 3. Філософська антропологія. Філософія людини.

1. Людина як предмет філософії.
2. Уявлення про природу та сутність людини на різних етапах розвитку філософії.
3. Сутність людини. Антропосоціогенез.
4. Поняття індивіда, індивідуальності та особистості.
5. Особистість як продукт і творець соціального середовища.
6. Відчуження. Передумови розвитку особистості.
7. Свобода та відповідальність особистості.

Тема 4. Філософія свідомості.

1. Історико-філософські концепції свідомості.
2. Засади виникнення свідомості. Співвідношення онтогенезу та філогенезу.

3. Тотожність буття та свідомості.
4. Мислення як атрибут субстанції.
5. Закономірність виникнення свідомості як ідеальної форми матеріального.
6. Свідомість, мислення та мова.
7. Свідомість та самосвідомість.
8. Форми суспільної свідомості.

Тема 5. Гносеологія. Філософія пізнання.

1. Основні гносеологічні концепції в історії філософії.
2. Агностицизм та його сучасні варіації.
3. Суб'єкт і об'єкт пізнання.
4. Загальні рівні пізнання. Сутність та взаємозв'язок емпіризму та ірраціоналізму.
5. Особливості чуттєвого пізнання.
6. Зміст розсудку. Відмінності формальної логіки у буденній та науковій свідомості.
7. Раціональні методи пізнання.
8. Категорійний рівень розуму як вищого рівня пізнання.
9. Особливості, рівні і форми наукового пізнання.
10. Основні методи наукового пізнання.
11. Поняття істини.
12. Практика як критерій істинності пізнання та критерій істинності самої практики.

Тема 6. Діалектика – всезагальна теорія розвитку.

1. Діалектика як вчення про всезагальний розвиток.
2. Історико-філософські форми діалектики.
3. Поняття розвитку. Розвиток і саморозвиток.
4. Всезагальність законів розвитку. Альтернативи концепції розвитку.
5. Основні принципи та закони діалектики.
6. Сутність суперечності. Форми та способи розв'язання суперечностей.
7. Сутність та зміст категорій діалектики. Співвідношення категорій діалектики.

Тема 7. Філософія суспільства.

1. Основні концепції суспільства у філософії.
2. Поняття суспільства. Суспільство та спільнота.
3. Суспільні відносини та їх структура.
4. Суспільство як система форм суспільної свідомості.
5. Функції суспільства.
6. Рушійні сили розвитку суспільства.
7. Діяльність як спосіб існування та розвитку людини й суспільства.

Тема 8. Філософія економіки.

1. Технологічні, фінансові, наукові та соціокультурні засади економіки у філософії економіки.
2. Філософське тлумачення економічних теорій.
3. Економіка в системі суспільних відносин.
4. Людини як суб'єкт економічної діяльності.
5. Економіка в системі соціокультурних, ідеологічних, морально-психологічних і релігійних відносин.

Тема 9. Філософія моралі.

1. Історичний розвиток філософських уявлень про мораль.
2. Категорії моралі.
3. Мораль та моральність.
4. Поняття нігілізму.
5. Абсолютизм та релятивізм у етиці.
6. Формування моральності особистості.
7. Людина як найвища цінність. Етична проблематика в економічній діяльності. Місце етики в сучасному світі.

Тема 10. Філософія релігії.

1. Історичні етапи становлення філософії релігії.
2. Сучасна філософія релігії.
3. Науково-пізнавальний та світоглядний аспекти філософського вивчення релігії.
4. Критичний та апологетичний підходи до вивчення сутності та істинності релігії.
5. Роль і місце релігії в сучасному світі. ё

Тема 11. Філософія культури.

1. Поняття культури. Основні концепції культури.
2. Культура як соціальне, матеріально-духовне явище.
3. Конкретно-історичні типи існування культури.
4. Форми культури.
5. Національне та загальнолюдське в культурі.
6. Культура як спосіб буття людини.
7. Духовна культура як форма ціннісної єдності цивілізації.
8. Людина як творець та творіння культури.
9. Феномени субкультури та контркультури.

Тема 12. Філософія цивілізації.

1. Поняття цивілізації та її основні концепції.
2. Історичні типи цивілізацій.
3. Цивілізація та цивілізація.
4. Сучасна світова цивілізація, її характерні особливості, протиріччя.
5. Поняття, структура цивілізаційних основ розвитку сучасного людства.

6. Інформаційне суспільство.
7. Світова цивілізація – нова парадигма розвитку.
8. Поняття футурології. Основні футурологічні концепції.
9. Універсальна концепція сталого розвитку.
10. Глобальність як сутнісна ознака сучасної цивілізації, сутність, походження та основні типи глобальних проблем.

Методичні вказівки
до самостійної роботи студентів,
підготовки до лекційних та семінарських занять
з дисципліни «Філософія»

Напрямок підготовки «Менеджмент»

Укладач: кандидат філософських наук, доцент Олійник А.М.

Підп. до друку   Формат   Папір друк.
Умовн. друк. арк..   Тираж   Зам №

Одеський державний екологічний університет
65016, м. Одеса, вул. Львівська, 15

Надруковано з готового оригінал-макета